

مروری بر تابلوهای هنرمندان خارجی که در حرم رضوی نگهداری می‌شوند

هنرنمایی رنگ‌ها درموزه بزرگ آستان قدس

یکی از آثار رادیچه

آبگیر، اثر، سن مارکو

مرضیه ترابی| استفاده از هنر نقاشی برای کارهای تزئینی در حرم رضوی، سابقه‌ای طولانی دارد و احتمالاً به دوره پیشاتیموری باز می‌گردد. در دورانی که هنوز استفاده از کاشی عمومیت پیدا نکرده بود، این نقاشان بودند که با هنر خود، فضای معنوی حرم را می‌آراستند؛ بااین حال، در میان آثار این هنرمندان، تا دوره قاجار، چیزی که بتوان آن را مشابه یک تابلوی نقاشی دانست، وجود ندارد. اهدای آثار هنری نقاشی به حرم مطهر نیز در قالب کارهای روی جلد یا مصور کردن کتاب‌ها یا تذهیب حاشیه فرمان‌ها و... تبلور پیدا می‌کرد. در هفتاد سال اخیر، برخی هنرمندان وهندوستان، با اهدای آثار هنری خود

با دیگران به حرم رضوی، فصلی جدید از حضور هنر نقاشی را در این مکان مقدس رقم زدند. این آثار هنری، افزون بر جنبه زیبایی‌شناختی، دارای ارزش فوق‌العاده مالی نیز هستند و به همین دلیل، به عنوان بخشی از سرمایه آستان قدس رضوی، ابتدا به خزانه منتقل شده‌اند. با توسعه موزه آستان قدس، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به تدریج این موضوع که می‌توان از این نقاشی‌ها به عنوان بخشی از آثار و نفایس قابل ارائه موزه استفاده کرد، مورد توجه قرار گرفت و با افتتاح «گنجینه هنرهای تجسمی موزه آستان قدس رضوی»، در هشتم تیرماه سال ۱۳۷۸ خورشیدی، بخشی از تابلوهای نفیس موجود در خزانه آستان قدس، در

معرض دید عموم قرار گرفت. تابلوهای مربوط به هنرمندان ایرانی، عموماً به صورت اهدایی از سوی خود هنرمند وارد موزه آستان قدس شده است؛ هرچند که آثار بزرگانی مانند کمال الملک را خبران و اوقاف بزرگی مانند مرحوم حاج حسین ملک خریداری و به آستان قدس رضوی اهدا کرده‌اند. شیوه خرید و اهدای تابلوها، درمورد آثار خارجی موجود در موزه عمومیت تامه دارد. این آثار در اختیار مجموعه‌دارانی مانند مرحوم سید جلال الدین نهرانی بوده که بعدها توسط مالک به آستان قدس اهدا شده است. درباره تعداد این آثار، آمار و ارقام متعددی در فضای مجازی وجود دارد. برخی از وجود هفت تابلوی

طبیعت، اثر، کورللی

طبیعت بی جان، اثر، کاتالانی

متعلق به نقاشان اروپایی درگنجینه آستان قدس سخن گفته‌اند و تعدادی از منابع، این آمار و ارقام را کمتر یا زیاده‌تر دانسته‌اند. پایگاه رسمی موزه آستان قدس رضوی در فضای مجازی، از «تابلوی خارجی موجود در این موزه سخن به میان آورده است که نشان می‌دهد احتمالاً تعداد این تابلوها بیش از رقم مذکور است و باید در آینده منتظر انتقال آن‌ها از خزانه به موزه مرکزی باشیم. در ادامه این گزارش، با هم به مرور و بررسی این «تابلو و خالقان آن‌ها خواهیم پرداخت. امیدواریم که مورد توجه و عنایت شما خوانندگان عزیز، خاصه هندوستان و هنرمندان گرامی، قرار گیرد.

وی زاده ژم بود و در میلان درگذشت.

● دیگر آثار موجود درموزه علاوه بر آثاری که نام بردیم، دو اثر خارجی دیگر نیز در موزه آستان قدس رضوی وجود دارد، نخست «طبیعت بی جان»، اثر «الساندرو کاتالانی»، و دوم، «خیابان»، اثر «آگوستو رادیچه» که به نام او ضمن بررسی نقاشی‌های منظره موجود درگنجینه هنرهای تجسمی موزه آستان قدس رضوی اشاره کردیم. اما درباره کاتالانی باید بگوییم که کارهای او در ایتالیا طرف‌داران بسیاری دارد و عموماً هم صاحبان ۴۹ اثر موجود وی، ایتالیایی هستند و کمتر کسی خارج از این کشور، صاحب آثار کاتالانی است. وی در سال ۱۸۹۷ میلادی در میلان متولد شد و در بچوجه جنگ جهانی دوم، در ۱۹۴۲ میلادی و زمان استقرار حکومت فاشیستی موسولینی رگزشت و به قو‌لی، به دلیل همکاری با مخالفان دولت فاشیستی، اعدام یا ترور شد. نکته‌ای که باید برای تکمیل بحث به آن اشاره‌ای داشته باشیم این است که بیشتر این آثار را بین سال‌های ۱۹۶۹ تا ۱۹۷۶ میلادی از گالری‌های هنری «ایسدر» در ایتالیا و «ویلیام» و «الکساندر» در انگلیس خریداری کرده‌اند.

مشهور ایتالیایی، زاده و درگذشته ژم که به واسطه نقاشی‌هایش از مناظر و نیز نگاه خاص او به طبیعت و زندگی اجتماعی مردم ایتالیا شهرت دارد. آگوستو رادیچه (زاده ۱۹۱۳ میلادی) نقاش ایتالیایی که آثارش در حراج‌های هنری طرف‌داران زیادی دارد. تخصص وی در طراحی منظره بود. از زمان درگذشت وی اطلاعی به دست نیامد. تونی بوردینینو (زاده ۱۹۲۱ میلادی) نقاش ایتالیایی و زاده شهر رم که از او به عنوان یکی از نقاشان دوران پساجنگ یاد می‌شود. بوردینینو آثار متعددی از خود به جا گذاشته که عموماً شامل طراحی مناظر و افراد است.

اومبرتو لوی (زاده ۱۹۳۰ میلادی) نقاش ایتالیایی که به واسطه نقاشی با آب رنگ مشهور است. اما کارهای وی در رنگ روغن نیز طرف‌داران زیادی دارد. وی در شهر ناپل ایتالیا متولد شد و احتمالاً در همان جا درگذشت. گوئیدو اودیرا (۱۹۱۳-۱۹۹۱ میلادی) نقاش ایتالیایی که به واسطه آثارش درباره کشتی و دریا شهرت دارد و اتفاقاً اثری از او که در موزه آستان قدس نگهداری می‌شود هم منظره‌ای از دریاست.

«بست‌بالا»، پیش از قیام مسجد گوهرشاد

در پی بازداشت آیت... سیدحسین قمی در باغ سراج الملک شهرری، قیام مسجد گوهرشاد رخ داد که تبعات گسترده‌ای در تاریخ ایران داشت. در این عکس، اтакف ورودی بست‌بالا و نمایی محدود از دروازه ورودی این بست که از آثار معماری

● تابلوی ۶۳ساله «ویلیام جیمز»

تابلوهای خارجی موجود در موزه مرکزی آستان قدس رضوی، عموماً آثار هنری نقاشان ایتالیایی یا نقاشان پرورش‌یافته نزد استادان ایتالیایی است. یکی از مهم‌ترین و در عین حال مشهورترین آثار خارجی موجود در موزه حرم رضوی، «آب‌گیر سن مارکو»، اثر ویلیام جیمز، نقاش مشهور انگلیسی، است که بین سال‌های ۱۷۶۱ تا ۱۷۷۱ میلادی کشیده شده است. جیمز از شاگردان «کانالتو»، نقاش مشهور ایتالیایی، بود و این هنر را زمانی که او در لندن اقامت داشت، نزد وی فراگرفت و مدتی بعد هم برای تکمیل داشته‌هایش، راهی ایتالیا شد. برخی معتقدند که جیمز در تابلوی «آب‌گیر

سن مارکو، از اثر استاد خود الهام گرفته و حتی اصل اثر را از روی کار کانالتو اقتباس کرده است. چشم‌انداز

تابلو نمایی از شهر ونیز ایتالیا در قرن هجدهم میلادی است که در آن «کلیسا و برج سن جرمیا»، «قصر لایبا» و بخشی از محله یهودی نشین ونیز با پنج کنبسه دیده می‌شود. این تابلوی نفیس و ۲۶۳ساله، در دهه ۱۹۷۰ میلادی خریداری و بعدها توسط مالک جدیدش به موزه آستان قدس هدیه شده است. تابلوی نفیس دیگری که یک مکان

● ۶ تابلوی منظره

درگنجینه هنرهای تجسمی موزه آستان قدس رضوی، شش نقاشی منظره وجود دارد که همه آن‌ها کار هنرمندان ایتالیایی است. این هنرمندان عبارت‌اند از فرانتسکو د نیکولا (۱۸۸۲-۱۹۵۸ میلادی) نقاش و مجسمه ساز ایتالیایی که به واسطه استادی در طراحی چهره شهرت فراوانی داشت. وی در ناپل ایتالیا درگذشته است.

فیلیبرتو کورللی (۱۸۸۶-۱۹۶۹ میلادی) نقاش

ترابی| در میان همه عکس‌هایی که نمایی از بست‌بالا (بست شیخ توسی فعلی) را نشان می‌دهند، این تصویر بیش از بقیه جذابیت دارد، تصویری که عکاس آن را فعال‌نمی‌شناسیم، چندان هم شفاف و واضح نیست و معلوم است که به صورت آمانور و غیر حرفه‌ای برداشته و چاپ شده است. این تصویر که یابدان رادورنمای ورودی صحن کهنه یا بهتر بگوییم ایوان ساعت بنامیم از چندنظر حائز اهمیت است: نخست اینکه عکس پیش از سال ۱۳۱۴ خورشیدی گرفته شده است، دلیل مانوع پوشش زائران و مجاورانی است که در تصویر دیده می‌شوند، کلاه‌پهلوی به عنوان نماد تغییر لباس و متحدالشکل کردن آن، پیش از سال ۱۳۱۴ خورشیدی در ایران اجباری بودو از همین رود تصویر به وفور دیده می‌شود و این وفور، البته می‌تواند نشان دهنده نزدیک بودن تاریخ این عکس به سال ۱۳۱۴ باشد. در این سال با اجباری شدن کلاه‌لبدار (شاپو) به تدریج بساط کلاه‌پهلوی که در واقع کلاه رسمی ارتش فرانسه بود، جمع شد. در تیرماه همین سال و

فنون
حرم

چهارشنبه‌های مطالرا

تاریخ نگار

درباره ظرفیت بزرگی که اکنون کم کاربرد است

معماری ایرانی روی تمبر

هادی دقیق| «بست» در ایران تاریخی دراز دارد و می‌شود بی آن را از دوره هخامنشیان گرفت تا به امروز رسید. در نتیجه چاپارهای هخامنشی اولین پستی‌چی‌ها و چاپارخانه‌های این دوره اولین بناهای مرتبط با پست بودند. با وجود این، از تشکیلات نسبتاً ساده پست در ایران، امروز به اداره‌ای بزرگ و پررفت‌وآمد رسیده‌ایم که در همه شهرهای ایران شعبه دارد. اما بی این اداره‌ها کی ریخته شد؟ ردپای این شکل از صنعت پست را مثل خیلی از امور زندگی مدرن امروز می‌شود در همین دو سده گذشته، به‌ویژه در دوره ناصرالدین شاه قاجار دید. حالادرباره اینکه تقریباً در این هزار سال بین دوره هخامنشی و قاجار چه بر سر پست آمده است. اطلاعات آن قدر دقیق نیست، اما همان هم داستانی مفصل دارد که در این ستون نمی‌گنجد. باهمه این‌ها، می‌دانیم که چاپارها و نامه‌رسان‌ها با سا‌روکاری مشابه تشکیلات اولیه در ایران، همچنان در این تاریخ طولانی فعال بوده‌اند. امور پستی در ایران تا سال ۱۲۵۸ خورشیدی توسط یک اداره انجام می‌شد.

در زمان ناصرالدین شاه، او دستور تأسیس وزارتخانه پست را داد، هرچند پایه‌ریزی تشکیلات نوین پستی را می‌توان به اوایل دوره ناصری و زمان زمامداری امیرکبیر نسبت داد. با وجود این، در اواخر دوره قاجار کار پستی‌چی‌ها گسترده‌تر شد و وزارتشان «بست و تلگراف» نام گرفت و چند سال بعد، «تلفن» هم به آن اضافه شد. همه این تشکیلات پستی در نهایت به شرکت پست جمهوری اسلامی ایران، سپس شرکت ملی پست تبدیل شدند.

در این تشکیلات، رفته‌رفته اموری حذف یا اضافه شدند. یکی از ملزومات متأخر و جدید پست که امروز کم‌کاربرد است، «تمبر» است. نخستین تمبر تشکیلات پستی ایران هم در دوره ناصرالدین شاه تولید و استفاده شد. تمبرها کاغذهای چهارگوش کوچکی بودند که نشان پست خانه به اضافه تصاویر دیگر روی آن‌ها چاپ می‌شد و نماد پرداخت کرایه پست بود. اکنون هم زمان با روز جهانی پست که ۵۵سال پیش برای ۱۹ اکتبر ۱۸مهر تعریف شد، سراغ نقوش معماری ایران روی همین تمبرها رفته‌ایم.

● سایه تخت‌جمشید روی تمبر

برخی تمبرها تصاویری از تاریخ معماری ایران را به تصویر می‌کشند و گاه چندان با واقعیت فضای معماری سروکار ندارند. نخستین تمبرهایی که ردپای معماری ایران، از جمله صحن حرم امام رضا^(ع)، عالی‌قاپو، چهلستون و... را می‌شود در آن هادید، مربوط به تاج‌گذاری احمدشاه قاجار هستند که البته هرگز استفاده نشدند. سال بعد از این واقعه، تمبرهای جدیدی به همین مناسبت منتشر شدند که تصویر ویرانه‌های تخت جمشید روی آن‌ها بود. با وجود این، چندین سال گذشت تا اینکه دوباره نقش معماری روی تمبرها آمد. در دوره رضاشاه و در سال ۱۲۱۱ ترکیبی عجیب و اشن شله‌قلمکاری از بناهای جدید و قدیم معماری ایران روی تمبرها آمدند که پای ثابت بیشتر این‌ها تخت جمشید بود. در این میان تصاویر پل‌ها، هتل‌ها، وزارتخانه‌ها و بناهای تازه تأسیس هم در این دوره زیاد به چشم می‌خورند.

این گرایش تا سال‌ها روی تمبرها دیده می‌شود و همگی ترکیبی از فناوری و معماری تاریخی و جدید ایران هستند. یکی از این نمونه‌ها تمبری است که به مناسبت کشف نفت در قم، سال ۱۳۳۱ توزیع شد. در زمینه‌این تمبر تصویر یک مسجد دیده می‌شود، جلوتر، دکل نفتی قرار دارد و همه این عناصر را ستون‌های دوره هخامنشی در دو طرف آن در یک قاب محصور کرده‌اند. این تمبر اهمیت تصویرکردن نمادهای معماری در کنار عناصر دنیای جدید و تصویرهای مناسبتی را نشان می‌دهد. یکی مسجد، نماد معماری دینی و دیگری ستون‌های تخت جمشید، نماد معماری ملی ایران. اما همه این‌ها نشانگر این است که روی تمبرها، هم به فناوری و هم به بناهای تاریخی به یک اندازه بهاداده می‌شد. حال اگر این را هم در نظر بگیریم که در همین فاصله، خیلی از بناهای تصویرشده روی تمبرها مثل دروازه تهران، ساختمان مجلس و ساختمان پست و تلگراف تخریب شدند، آن وقت بهتر می‌توان به سرعت هجوم دنیای مدرن و اهمیت فناوری بی‌پری. با وجود این، کم‌کم هر کدام از میراث‌های تاریخی، مجموعه‌ای جداگانه را به خود اختصاص دادند، به شکلی که تقریباً از دهه ۳۰ بیشتر تمبرها به یک موضوع مشخص می‌پرداختند.

● نقش مساجد روی تمبر

تقریباً همه این موضوع‌ها یک دارومریز تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی استفاده می‌شدند و نقش غالب هم تا آن زمان همچنان تخت جمشید بود. پس از انقلاب اسلامی اما ورق برگشت و ناگهان نقوش روی تمبرها تغییر کردند. در این دوره نقش مساجد ایران به وفور روی تمبرها دیده می‌شود؛ مسجد امام اصفهان، مسجد گوهرشاد و حضور مردم خشمگین که یادآور اعتراضات مردم در آنجا و به توپ بستن آن است، تصاویر مساجد و مناره‌های گوناگونی و حتی خانه کعبه و بیت المقدس از دیگر تصاویری است که در این دوره عمومیت یافتند. نقش دیگری از معماری ایران که در این دوره روی تمبرها دیده می‌شود، پل‌های تاریخی ایران است. مانند تمبری که سال ۱۳۹۱ از پل خاتون منتشر شد. این پل در محل تلاقی کشف رود و هرا رود، درست روی خط مرزی ایران و ترکمنستان است. سال ۱۳۷۰ هم به مناسبت ولادت امام رضا^(ع) مجموعه تمبرهایی از اولین سنگ مرقد و همچنین محراب قدیمی و کاشی‌کاری شده پیش‌روی امام رضا^(ع) رونمایی شد که ظرفیت معماری ایران را به عموم مردم نشان می‌داد.

با این تفاسیر، تمبرها تا وقتی که پرکاربرد بودند، رسانه‌ای بودند برای معرفی ظرفیت‌های سرزمین ایران، زیرافراد دیگری بیش از دو نفری که فرستنده و گیرنده بودند، در فرایند رسیدن بسته از مبدأ به مقصد، تمبر روی آن را می‌دیدند. اکنون هم مجموعه‌داران فراوانی آنجا و به توب بستن آن است، تصاویر مساجد و مناره‌های گوناگونی و حتی تمبرهای که تماماً موقوفه آستان قدس رضوی بود و امروزه تقریباً همه فضای آن به کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی اختصاص یافته است.

اطلاعات این گزارش برای نخستین بار است که منتشر می‌شود